

MAJA POLIĆ

## SVIBANJ 1903. GODINE U BAKRU: DEMONSTRACIJE I SUDSKI PROCESI

Maja Polić  
Zavod za povijesne i društvene znanosti HAZU u Rijeci  
Đure Ružića 5  
HR 51000 Rijeka  
maja.polic5@gmail.com

UDK: 94(497.5Bakar)"1903"  
Izvorni znanstveni članak  
Ur.: 2025-07-28

Istraživanje je inicirano obilježavanjem 120 godina od hrvatskoga narodnog pokreta 1903. godine, koji se odvijao i na teritoriju lokalne samouprave Bakra. Cilj je bio detektirati ulogu tamošnjih stanovnika i stanovnika bakarske okolice u okolnostima parlamentarne krize austrijskoga dijela Austro-Ugarske Monarhije, koja se prelila u ugarski dio Monarhije. U hrvatskim krajevima izbili su nemiri protiv bana i mađarizacije.

Provedeno istraživanje nemira u Bakru i okolici koji su se odvijali u svibnju 1903. godine temeljeno je na analizi izvornoga gradiva Državnog arhiva u Rijeci te onodobnim tiskovinama, u prvome redu *Riečkoga novog lista*. U historiografiji je objavljeno mnoštvo priloga o navedenim zbivanjima, ali su se tek vrlo rijetki dotaknuli zbivanja u Bakru i okolici. Stoga je ovaj prilog značajan za rekonstrukciju atmosfere na lokalnoj razini u okviru općenacionalnoga hrvatskog konteksta.

*Cljučne riječi:* Bakar, hrvatski narodni pokret 1903., nemiri

### Uvod

Parlamentarna kriza austrijskoga dijela Austro-Ugarske Monarhije, koja se prelila u Ugarsku, u hrvatskim je krajevima rezultirala izbijanjem nemira protiv bana Khuena Héderváryja i mađarizacije<sup>1</sup>; tako je bilo i u Kvarnerskom primorju u čiji sastav ulazi i Bakar s okolicom.<sup>2</sup> Političke strukture Bakra druge polovice

<sup>1</sup> L. HEKA, 2024, 279–298.

<sup>2</sup> Nakon što se Bakar 1749. našao pod "Austrijskim Primorjem", dvjema je odlukama Marija Terezija promijenila njegovu sudbinu. Tako ga je 5. rujna 1777. vratila banskoj Hrvatskoj, a 13. svibnja 1778. proglasila ga je slobodnom lukom te je osnovala Bakarski kotar s teritorijem od Trsta do Kraljevice. Time su postavljeni temelji budućem velikom razvoju bakarskog pomorstva i brodogradnje. U međuvremenu, Franjo I. donio je 1807. odluku da Bakrani moraju imati svoje predstavnike u Hrvatskom saboru, a nakon Napoleonova prodora, Bakar se ponovno našao pod vlašću hrvatskoga bana. Puštanjem u promet željezničke pruge Karlovac – Rijeka 1873. započeo

19. st. djelovale su najprije u duhu politike Josipa Jurja Strossmayera i Franje Račkog. Primjerice, Bartol Zmajić kao predstavnik Strossmayerove Narodne stranke obnašao je dužnost velikoga župana Riječke županije.<sup>3</sup> Ipak, početkom 80-ih godina politička se struktura promijenila.<sup>4</sup> Naime, prevagnula je pravaški orijentirana struja, što se vidi i po izboru predstavnika u Hrvatski sabor.<sup>5</sup> Tako je od 1881. do 1887. to bio Ante Starčević,<sup>6</sup> od 1891. do 1897. i od 1902. i 1913. Erazmo Barčić<sup>7</sup> te od 1897. do 1902. Franko Potočnjak.<sup>8</sup> Promjene političke paradigme pratile su i društvene promjene: dolaskom u grad nakladnika i tiskara Rudolfa Desselbrunnera, koji je početkom studenoga 1878. ondje pokrenuo tiskaru i knjigovežnicu, započela je periodička produkcija pravaških glasila, koja je bez sumnje imala utjecaj na osnaživanje ne samo nacionalne svijesti stanovnika lokalnih predjela, već i šire.<sup>9</sup> Ne smijemo zanemariti ni činjenicu da je zahvaljujući bakarskim kapetanima, pomorcima i brodograditeljima godine 1849. u Bakru osnovana današnja Pomorska škola u kojoj su predavali mnogi značajni pojedinci koji su se istaknuli u znanosti, a kasnije obnašali i političke funkcije.<sup>10</sup>

U proljeće 1903. došlo je do nemira u primorskim mjestima: u Sušaku, Grobniku, Jelenju, Dragi, Hreljinu, Krasici, Škrljevu, Kraljevici, Selcima, Bribiru, Novom i Senju te u udaljenijim mjestima Lokvama, Liču i Fužinama. U historiografiji je objavljeno mnoštvo priloga o navedenim zbivanjima, ali su se

---

je pad bakarske trgovine. U konačnici, koncem listopada 1874. Bakarski je kotar kao municipij postojao postojati. Od grada Bakra odvojile su se tadašnje općine Kraljevica, Bakarac, Hreljin, Krasica, Grobnik i Trsat i ušle u sastav Riječke županije. Pod Bakrom su ostala mjesta Sveti Kuzam, Vitoševo i Donje Škrljevo. (E. LASZOWSKI, 1923; M. MAŽIĆ, 1896.)

<sup>3</sup> I. LUKEŽIĆ, 2024.

<sup>4</sup> I. MAROCHINO, 1978, 106, 107.

<sup>5</sup> I. MAROCHINO, 1978, 130.

<sup>6</sup> STARČEVIĆ, ANTE, *Hrvatska enciklopedija*, URL: <https://enciklopedija.hr/clanak/starcevic-ante-1823-1896> (2025-7-23).

<sup>7</sup> BARČIĆ, ERAZMO, *Hrvatski biografski leksikon*, URL: <https://hbl.lzmk.hr/clanak/barcic-erazmo> (2025-7-23).

<sup>8</sup> POTOČNJAK, FRANKO, *Hrvatska enciklopedija*, URL: <https://www.enciklopedija.hr/clanak/potocnjak-franko> (2025-7-23).

<sup>9</sup> M. DESPOT, 1953, 634–635; M. STRČIĆ, 1996, 193–199.

<sup>10</sup> *Monografija 125. obljetnica pomorskog školstva u Bakru 1849. – 1974.*, 1974.; M. MARINOVIĆ, 2025. Marochino ističe kako su i bakarski nautičari, odgojeni da budu odani svojemu narodu, sudjelovali u demonstracijama. Primjerice, sin Marijana Derenčina, Ivica Derenčin koji je maturirao nautiku u tamošnjoj Pomorskoj školi 1894., sudjelovao je u napadu na prugu u Meji ponad Bakra. Bio je pritvoren, ali je prema dopisu velikoga župana od 2. lipnja uspio pobjeći. (I. MAROCHINO, 1978, 192)

tek vrlo rijetki dotaknuli zbivanja u Bakru i okolici.<sup>11</sup> Stoga je namjera priloga prikazati zbivanja na bakarskoj mikrolokaciji i staviti ih u širi povijesni kontekst te osvijetliti ulogu bakarskoga stanovništva u onodobnom hrvatskom društvu. U skladu s time koristimo se deskriptivnom i metodom sadržajne analize.

### *Nemiri u Bakru i okolici*

Protumađarska gibanja u Bakru započela su u svibnju 1903. godine. U izgredima su ponajprije stradavale table i pojasevi za spašavanje na kojima su se nalazili napisi na talijanskom i mađarskom jeziku, kao i tzv. nijemi grbovi.<sup>12</sup> Navedeno su demonstranti kidali i bacali u more, a grbove su prebojali. Tako je u noći 10. na 11. svibnja oštećena fasada kuće Steve Ćurčića, iz razloga što je ondje bio smješten Kr. poštanski, brzojavni i telefonski ured.<sup>13</sup> Izgrednici su tintom polili grb, što su iz navedena ureda prijavili Gradskom poglavarstvu u Bakru, zatraživši da se grb ponovno oboja i to sredstvima gradskoga proračuna.<sup>14</sup> Pretpostavljamo da gradske strukture nisu promptno reagirale, pa se poglavarstvu pismenom prijavom 21. svibnja obratio i sam S. Ćurčić s namjerom da potvrdi sadržaj ranijega dopisa.<sup>15</sup> Izvijestio je naslov kako je 10. na 11. svibnja na grb bačena boca crnila te su zamazane fasada i žaluzine, što estetski za grad nije prihvatljivo. Incident je, dodao je Ćurčić, odmah prijavljen gradonačelniku Mavru Pintariću, koji je obećao da će se štetu sanirati o gradskom trošku. Ćurčićev je dopis supotpisao i poštari Vinko Decanti.

U idućim danima nemiri u Bakru i okolici su se intenzivirali. Tako je 12. na 13. svibnja napadnuta željeznička postaja u općini Škrljevo, a jedan od izgrednika je i smrtno stradao.<sup>16</sup> U jutarnjim satima 14. svibnja za smrtno stradalog je u Bakru održana misa zadušnica. O događajima je izvijestio *Riečki novi list*, pojasnivši

---

<sup>11</sup> Naznaku zbivanja u Bakru i okolici dali su V. BOGDANOV, 1961, I. MAROCHINO, 1978, i I. KOVAČIĆ, 1997.

<sup>12</sup> Riječ je o hrvatsko-ugarskim grbovima na uredima javne uprave na kojima ništa nije pisalo, pa ih je stanovništvo pogrdno nazivalo "nijemim grbovima".

<sup>13</sup> HR-DARI, JU-17, kut. 51, 229. Bakar, 21. 5. 1903. Riječ je o kući Smokvina-Ćurčić u ulici Primorje, u kojoj je bio smješten jedan od triju onodobnih bakarskih poštanskih ureda. (I. MAROCHINO, 1978, 169)

<sup>14</sup> HR-DARI, JU-17, kut. 51, 217, bez datuma. *Riečki novi list*, VI, 102, Rijeka, 11. 5. 1903.

<sup>15</sup> HR-DARI, JU-17, kut. 51, 211, Bakar, 21. 5. 1903.

<sup>16</sup> Napad je izvršen u noći 12. svibnja 1903. Polupani su prozori i skinuti su mađarski natpisi. Dana 17. svibnja stanicu su napali demonstranti iz Škrljeva i Drage. Nedaleko Bakra 24. lipnja kamenjem je napadnut vlak. Usp. I. MAROCHINO, 1978, 192; V. BOGDANOV, 1961, 167–168, 336, 339.

kako su dućani toga dana bili zatvoreni te da se na misi okupila sva bakarska trgovačka i pomorska elita, kao i stanovnice Bakra.<sup>17</sup> Iza mise pjevala se himna te se klicalo protiv bana Héderváryja. No, vlast ovaj događaj nije doživjela kao ugrozu javnoga reda i mira, pa stoga nije intervenirala. Međutim, u popodnevnim i večernjim satima mirno okupljanje pretvorilo se u demonstracije. Revoltu okupljenih išla je u prilog i činjenica da su istoga dana u zatvorske prostorije magistrata<sup>18</sup> dovedeni pritvorenici za napad na željezničku postaju Škrljevo.<sup>19</sup> Nedugo iza njihova dovođenja, kako je detaljno prenio *Riečki novi list* pozvavši se na izvještaj gradonačelnika Pintarića od 15. svibnja, ispred magistrata se okupilo oko tisuću ljudi sa zahtjevom da se pritvorenici odmah puste na slobodu. Prema napisu, gradonačelnik je oko 21 sat čuo galamu ispred magistrata kuda se odmah uputio te je ondje ugledao mnoštvo okupljenih, napose iz okolice Bakra. Pokušao ih je smiriti obećavši im da će pritvorenike pustiti ako se pokaže da su nevin. No, njegovo obećanje nije smirilo okupljene koji su zaprijetili da će ako se pritvorenike ne pusti razoriti "magistrat i cijeli Bakar". Pintarić je u zgradi magistrata zatekao suca Kostu Čepulića i kotarskoga pristava; navedena dvojica, očito ne znajući što učiniti, zatražili su njegov savjet, a on im je odgovorio da se obrate velikome županu Vladimiru Nikoliću. Na koncu, Pintarić je sam nazvao župana i uputio ga u situaciju. Župan mu je odgovorio neka ne popuštaju te da na eventualnu silu odgovore silom, obećavši mu da će im u pomoć poslati odjel vojnika sa željezničke stanice u Škrljevu, a iz Sušaka će s dvije kočije u Bakar pristići osam oružanika. Međutim, kako vremena za čekanje obećane županove pomoći nije bilo, vidjevši silovitost demonstranata, gradonačelnik je na svoju ruku sugerirao da je pritvorenike u tome trenutku bilo najbolje pustiti te ih po pristizanju pomoći ponovno uhititi, jer će "demonstranti razvaliti magistrat". Tome se, kako je pojasnio Pintarić, župan izričito suprotstavio, sugeriravši mu da ne posustaje nego da krene pred okupljene i prenese im da će on osobno telefonski kontaktirati župana i upitati ga za savjet. Time će dobiti na vremenu dok ne stigne obećana pomoć. Ipak, gradonačelnikova pretpostavka pokazala se opravdanom: demonstranti su započeli bacati kamenje i cjepanice u prozore i provalili su u zgradu magistrata. Kako bi smirio situaciju, Pintarić je dozvolio da se pritvorenici puste na slobodu, ne poslušavši dakle županovu naredbu. Kada je obećana pomoć onamo stigla, demonstranti su se već bili razišli.<sup>20</sup>

<sup>17</sup> *Riečki novi list*, VI, 107, Rijeka, 15. 5. 1903.

<sup>18</sup> Na prvome katu zgrade bio je smješten kotarski sud. (I. MAROCHINO, 1978, 166)

<sup>19</sup> *Riečki novi list*, VI, 107, Rijeka, 15. 5. 1903.

<sup>20</sup> *Riečki novi list*, VI, 107, Rijeka, 15. 5. 1903.

Istodobno, u Bakar je stiglo i četiri stotine stanovnika Drage potaknutih viješću o pritvorenjima, s jasnom namjerom da pomognu u oslobađanju pritvorenika, pa ih je zatekla vijest da su isti oslobođeni.<sup>21</sup> Takav razvoj situacije nagnao je upravu Modruško-riječke županije<sup>22</sup> da izda naloge da se oslobođenici ponovno pritvore i doprate do suca istražitelja. Sa zadatkom izviđanja situacije iz Ogulina su u Sušak i u Bakar krenuli sudac istražitelj Ante Starčević i zamjenik državnog odvjetnika Milan Svoboda.<sup>23</sup> Starčeviću je u Bakru pripomogao državni odvjetnik Aleksander Strohal. Rezultat toga bilo je pritvaranje dvojice mladića: Viktora Kopajtića i Ivana Karla Mičetića, koji su još 15. svibnja odvedeni u zatvor Kraljevskoga sudbenog stola u Ogulinu. Iza toga pritvorena su još četvorica koja su ranije toga dana od strane demonстранata puštena na slobodu. Njihova imena nisu poznata, ali prema daljnjim izvješćima možemo pretpostaviti da je riječ bila o Baldu i Marku Margitiću.<sup>24</sup>

S namjerom da smiri situaciju, 15. svibnja u prijepodnevnim satima iz Sušaka je na željezničku stanicu u Škrljevo stigao župan Nikolić s pratnjom te je odmah izdao nalog da onamo dođu županijski tajnik Ivan Vučetić, gradonačelnik Pintarić, kao i županijski perovođa Franjo Domazetović, koji je u Škrljevu bio prisutan i dan ranije kada su onamo dovedeni pritvorenici. Župan je rezolutno zatražio da ga izvijeste zbog čega se protivno njegovoj volji i njegovu dogovoru sa sucem Čepulićem i gradonačelnikom pritvorenike otpremilo u Bakar.<sup>25</sup> Iz zapisnika koji je župan osobno vodio i potpisao proizlazi da je, osim navedenih pritvorenika, u Sušaku saslušan i Miroslav Blažević. U međuvremenu je zbog puštanja pritvorenika na slobodu pokrenuta istraga protiv bakarskoga suca Čepulića, koju je vodio Vukašin Milanković, inače predsjednik Sudbenog stola u Ogulinu.<sup>26</sup> Odlukom župana suspendiran je bakarski gradonačelnik i o tome je župan izvijestio bana Héderváryja koji je odluku potvrdio. Dva dana kasnije župan je obnašateljem dužnosti

<sup>21</sup> *Riečki novi list*, VI, 108, 16. 5. 1903.

<sup>22</sup> Temeljem zakonske odredbe od 5. veljače 1886. "Ob ustroju županija i uređenju uprave u županijah i kotarih", na teritoriju bivših županija i ukinute Vojne krajine oformljeno je osam županija u svojstvu civilnih uprava. Modruško-riječka županija obuhvaćala je: Ogulinsko-slunjsko okružje, Podžupaniju riječku, Podžupaniju delničku, općine Bosiljevo i Severin Podžupanije karlovačke i općinu Vrginmost. Sjedište županije bio je Ogulin. Županijska uprava prestala je djelovati Uredbom o podjeli zemlje na oblasti (SN br. 92 od 28. travnja 1922.). (*Hrvatske županije kroz stoljeća*, 1996.)

<sup>23</sup> HR-DARI, JU-17, kut. 51, 645 i 646.

<sup>24</sup> HR-DARI, fond JU-17, kut. 51., 278.

<sup>25</sup> HR-DARI, fond JU-17, kut. 51., 213.

<sup>26</sup> HR-DARI, fond JU-17, kut. 44; *Riečki novi list*, VI, 110, Rijeka, 18. 5. 1903.

gradonačelnika imenovao gradskoga senatora Egidija Čepulića. Tako je 17. svibnja održana sjednica gradskoga zastupstva na kojoj je županijski tajnik Vučetić proveo Pintarićevu suspenziju i raspustio gradsko zastupstvo.<sup>27</sup> Sudac Čepulić je 14. kolovoza proglašen krivim pred Kaznenim sudom u Zagrebu kojemu je predsjedao predsjednik Sudbenoga stola Vladimir Mažuranić. Uz ostalo, sud je donio odluku da se Čepulića premjesti na jednaku sudbenu poziciju, "uz dozvolu paušala u iznosu polovice pripadajuće mu za selidbu pristojbe".<sup>28</sup> To znači da Čepulićev prekršaj ipak nije bio velik.

Poduzeti drastični koraci ipak nisu smirili situaciju: 22. svibnja u Bakru su ponovno izbile demonstracije, a tom prigodom posebno se isticala ženska populacija. Gradsko je pak redarstvo izvijestilo da je u demonstracijama sudjelovalo oko tri stotine osoba, među kojima su se isticali radnici, seljaci, obrtnici, omladina, žene i djeca. Demonstracije su se odvijale od 20 do 23 sata.<sup>29</sup> Zbog velikoga broja okupljenih tamošnje malobrojno redarstvo nije bilo u mogućnosti brzo uspostaviti red i zbog toga je zapovjedništvo jednog vojnog bataljona iz Sušaka premješteno u Bakar, a uz željezničku prugu razmješteni su vojnici. *Riečki novi list* je izvijestio kako je svekoliko nazočno stanovništvo klicalo Hrvatskoj, pjevalo hrvatsku himnu i urlikalo protiv bana Héderváryja i mađarske vlasti.<sup>30</sup>

U idućim je danima sušački kotarski upravitelj barun Vinko Zmajić preuzeo obnašanje vlasti u Bakru u svojstvu Vladina povjerenika te je 23. svibnja objavio proglas o uvođenju Prijekoga suda za Bakar na temelju odredbe bana Héderváryja od prethodnoga dana.<sup>31</sup> Naime, do Gradskoga poglavarstva u Bakru stigla je banova naredba kojom je u opsegu upravnih kotara Delnice i Sušak te za grad Bakar određena navedena mjera.<sup>32</sup> Uslijed toga pozvana su predstojništva kotarskih oblasti u Delnicama i Sušaku te Gradsko poglavarstvo u Bakru da bez odgode na cijelom njihovom administrativnom području obavijesti stanovništvo o novim mjerama, da se na javnim mjestima istakne obavijest o tim novim mjerama te da obavijest bude uvrštena u dnevne listove. Obavijest je trebala sadržavati zapovijed da se svi trebaju kloniti buntovnih aktivnosti i poticanja istih te svakoga sudjelovanja u njima, a oni koji se ne

<sup>27</sup> I. MAROCHINO, n. dj., 192.

<sup>28</sup> HR-DARI, fond JU-17, kut. 44.

<sup>29</sup> *Riečki novi list*, VI, 114, Rijeka, 22. 5. 1903.

<sup>30</sup> DARI, fond JU-17, kut. 51, 179; *Riečki novi list*, VI, 115, Rijeka, 23. 5. 1903.

<sup>31</sup> HR-DARI, fond JU-17, kut. 51, 1514, 23. 5. 1903.

<sup>32</sup> HR-DARI, fond JU-17, kut. 51, 1503, Zagreb, 22. 5. 1903.

budu pridržavali naredbe i činili zločinstva zbog kojih je Prijeki sud i proglašen, bit će kažnjen smrću.

### *Suđenje za izgrede održane 14. svibnja 1903. godine*

Bakarsko Gradsko redarstvo svojski se trudilo privesti oslobođene pritvorenike i aktivne sudionike nemira, ali rezultati su izostali. Ne čudi činjenica da su mnogi redarstvenici zatajili podatke o izgređnicima, vjerojatno iz razloga što su bili njihovi sumješteni. Također, iskazivana je solidarnost među izgređnicima, pa su u redarstvo sa pozvanima na saslušanje dolazili i oni nepozvani. Izvještaj o događajima 14. svibnja dao je čelnik bakarskog redarstva Anton Klepac.<sup>33</sup> Pojasnio je kako uslijed naloga od 22. svibnja tekuće godine broj 1489 ima čast izvijestiti kako mu nisu poznate osobe koje su 14. svibnja navalile i neovlašteno ušle u zgradu magistrata u kojoj je smješten Kotarski sud. Razlog tome, kako je pojasnio, je činjenica da tek kratko vrijeme djeluje u Bakru, pa ne poznaje ljude iz Krasice koji su sudjelovali u napadu. O njima bi, kako je protumačio, više mogli znati redarstvenici Dane Lukić i Jakov Paravić koji su u službi više godina, pa poznaju tamošnje stanovnike, napose drugonavedeni koji potječe iz Krasice i ondje je nastanjen. No, ispalo je da ni njima nisu poznata imena pobunjenika, opravdavajući se činjenicom da se napad dogodio noću pa da nisu dobro vidjeli lica. Klepac je pretpostavio da bi korisne podatke o događajima mogli dati upravo oni koji su bili pušteni iz pritvora. Naveo je i kako su ispitali mnoge građane, međutim od njih nisu ništa saznali. Kao mogućeg svjedoka naveo je Baldu Margetića iz Krasice koji se iste te večeri u doba kada se izgređ dogodio vraćao kući, pa je vjerojatno susreo barem neke od tamošnjih izgređnika. Jedina osoba za koju mu je bilo poznato da je sudjelovala u izgređima bila je Antonija Mikuličić Sučić iz Krasice. Klepčev izvješće navodi nas na pomisao da je dio djelatnika državne službe kao i stanovnika opstruirao progon.

Kako u idućim danima nije bilo pomaka u istrazi, županijski tajnik Vučetić 4. lipnja uputio je veoma kritičan dopis Gradskom poglavarstvu u Bakru.<sup>34</sup> Naime, od onolikoga broja izgređnika od kojih su, kako je Vučetić istaknuo, većina žene i djeca, koji su 14. svibnja oko 21 sat upali u grad te ondje urlanjem i razbijanjem prozora na gradskoj zgradi izbacili pritvorenike iz sudbenih prostorija, navedeno Gradsko poglavarstvo do sada nije uhitilo nikoga od kolovođa ili izgređnika. To je, istaknuto je, silna blamaža za Gradsko

<sup>33</sup> HR-DARI, fond JU-17, kut. 51, 106, Bakar, 23. 5. 1903.

<sup>34</sup> HR-DARI, fond JU-17, kut. 51, 1618, 4. 6. 1903.

poglarstvo, poglavito za njegove službene organe, kao i dokaz da službeni organi poglarstva krivce ne traže s potrebnom pomnjom, brigom i revnošću, niti shvaćaju važnost spomenutoga izgreda i njegovih štetnih posljedica po sigurnost javnoga reda. Naglasio je da ako se bar neki od krivaca ne pronađu i ne provede se kazneni postupak, pitanje je što grad čeka u budućnosti. Stoga se i ovom prigodom u ime velikoga župana i županijske oblasti nalaže Gradskom poglarstvu da sa svojim službenim organima nastavi sa svom pomnošću, revnošću i ustrajnošću provoditi istragu, kako bi u što kraćem vremenu polučili povoljan uspjeh jer će u protivnom županija kazniti organe poglarstva zbog nemara u izvršenju službenih dužnosti. O uspjehu akcije županiju valja što prije izvijestiti. Dodao je kako se podrazumijeva da u nalaženju krivaca trebaju "živo raditi" ne samo redarstvenici, nego "na svoj način" i gradski činovnici.

Primivši ovo oštro upozorenje s prijetnjom sankcija, Gradsko poglarstvo održalo je sastanak kojemu su nazočili svi gradski činovnici, redarstveno osoblje, gradski podvornik, dio javnih službenika, gradski vrtlar, dnevničar i grobar. Nazočnima je iznesena uputa i strogi nalog s ciljem revnosnijega potraživanja i nalaženja izgrednika. Štoviše, svim javnim radnicima u zagradi, službenicima, javnom vrtlaru, grobaru, gradskom dimnjačaru, gradskom podvorniku, redarima i pazitelju vinskih daća 6. lipnja upućen je nalog da se aktiviraju u pronalaženju izgrednika.<sup>35</sup> U zapisniku sastavljenome kod Gradskog poglarstva u Bakru 6. lipnja o predmetu provođenja odredbe izdane po tajniku županije u županovo ime, a vezano uz pronalazak izgrednika koji su učinili napad na municipalnu zgradu te izbacili pritvorenike iz sudbenih uza, nalaže se okupljanje i upućivanje u sadržaj pristigloga dopisa, kao i u teške posljedice kojih čekaju ako bi zanemarili izvršenje naloga.<sup>36</sup>

Ipak, niti ovaj potez poglarstva nije dao rezultata, osim što su pritvorena spomenuta braća Margitić. Optužnica državnog odvjetnika Strohala u konačnici je bila podignuta protiv tek trinaest osoba za nemire na željezničkoj postaji Škrljevo i za napad na bakarsku zgradu magistrata. Među njih trinaest našli su se svi pojedinci koji su 14. svibnja bili pritvoreni u vagonu na željezničkoj postaji u Škrljevu. Ipak, ako se u obzir uzme da je u demonstracijama toga dana sudjelovalo prema pretpostavkama oko tisuću ljudi, a 22. svibnja oko tri stotine, sasvim je jasno da je pritvaranje tek trinaest osoba izazvalo nezadovoljstvo županijske oblasti. Tim više što među njima nisu bili inicijatori demonstracija, i to mahom oni iz redova uglednih građana. Među njima našao se tek trgovac iz

<sup>35</sup> HR-DARI, fond JU-17, kut. 51, 1629, 6. 6. 1903.

<sup>36</sup> Ukupno je potpisao dvanaest pojedinaca, uključujući i A. Klepca.

Krasice Vinko Malvić koji je pod optužbom da je jedan od kolovođa za napad na bakarski magistrat proveo u zatvoru tri mjeseca.<sup>37</sup> Malvić je zajedno sa suprugom Marijom pritvoren temeljem prijave kotarskoga izaslanika M. Blaževića koji ih je teretio da su navodno poticali narod da navali na tamošnji općinski ured i protjera općinske službenike iz Krasice te su na taj način počinili djelo "zavođenja na zločinstvo ustanka".<sup>38</sup> Bilo je još primjera kažnjavanja uglednika, ali od strane gradskog redarstva u Bakru, a ne od županijskog sudbenog stola u Ogulinu.

Sudac istražitelj Starčević 24. lipnja izvijestio je Gradsko poglavarstvo u Bakru o istrazi pokrenutoj protiv mesara Balda i Marka Margetića.<sup>39</sup> Okrivljeni B. Margetić u svoju je obranu naveo kako u Bakru ima mesarsku radnju u kojoj je danomice zaposlen te da je toga 14. svibnja bio do kasno navečer u Bakru. Stoga je Starčević zamolio Gradsko poglavarstvo da izvidi i priopći sudu je li obrana B. Margetića istinita. No, kako od Gradskega poglavarstva nije primio odgovor, sudac istražitelj Starčević ponovno im se obratio očito nastojeći požuriti odgovor.<sup>40</sup> Istaknuo je kako je sud 24. lipnja poslao slavnom Gradskom poglavarstvu zamolbu vezano za istragu koja je kod navedenoga suda bila u tijeku protiv na navedene dvojice i drugih pojedinaca zbog zločinstva ustanka i zločinstva javnoga nasilja. U kratkim je crtama ponovio obranu okrivljenoga B. Margetića te je naložio naslovu da izvidi i sudu priopćiti je li njegova obrana utemeljena.

#### *Suđenje za izgrede održane 22. svibnja 1903. godine*

Dva dana nakon izgreda Klepac je u ime Gradskog redarstva uputio Gradskome poglavarstvu izvješće o zbivanjima 22. svibnja.<sup>41</sup> Prema njegovim riječima, oko 21 sat navečer iznenada se okupilo preko tri stotine muškaraca, žena i djece te su odmah započeli demonstrirati ulicom pjevajući narodne pjesme. Demonstranti su u dva navrata u oba smjera prošli ulicom uz more, a iza 22 sata razišli su se mirno kućama. Nisu počinili nikakvu štetu, već je sve proteklo u miru. Istaknuo je kako im se demonstriranje nije moglo zabraniti jer bi, ocijenio je, možebitno došlo do većih neprilika. Okupljeno mnoštvo koristilo se "uobičajenim" povicima, odnosno onima koji nisu zahtijevali kaznu. Nekoliko dana kasnije Klepac je Gradskom poglavarstvu poslao naknadno

<sup>37</sup> I. KOVAČIĆ, 1997, 124.

<sup>38</sup> HR-DARI, fond JU-17, kut. 51, 646.

<sup>39</sup> HR-DARI, fond JU-17, kut. 51, 1791, Ogulin, 24. 6. 1903.

<sup>40</sup> HR-DARI, fond JU-17, kut. 51, 1994, Ogulin, 17. 7. 1903.

<sup>41</sup> HR-DARI, fond JU-17, kut. 51, 1514, 24. 5. 1903.

izvješće s imenima sudionika demonstracija od 22. svibnja.<sup>42</sup> Podatke o ostalim sudionicima, istaknuo je, saznat će preko navedenih sudionika, s obzirom na to da se u nazočnome mnoštvu građanstva nije moglo prepoznati više ljudi. Prema njegovom su izvješću 22. svibnja u neredima sudjelovali Milan Pavelić, Dušan Dittrih, Dinko Dittrih, Daniel Dittrih, Romano Pezelj, Hrvoj Katarinić, Toma Pavletić, Blaž Burić, Ferdo Godina, Mirko Cuculić, Srećko Barčić, Ivan Barčić, Marija Korić, Marijan Kopajtić, Ivan Katnić i Paval Geretchamer.

Istoga dana podnesena je redarstvena prijava koja je donijela detaljnije podatke o navedenima: Milan Pavelić (rođen 1877., mjesni kapelan), Dušan Dittrih (rođen 1877., neoženjen, pomorski kapetan iz Bakra), Daniel Dittrih (rođen 1880., neoženjen, pomorski kapetan iz Bakra), Romano Pezelj (rođen 1877., neoženjen, inženjer iz Bakra), Hrvoje Katarinić (rođen 1881., neoženjen, pisar iz Bakra), Tomo Pavletić (rođen 1873., neoženjen, trgovac iz Bakra), Blaž Burić (rođen 1883., neoženjen, trgovački pomoćnik iz Bakra), Ferdo Godina (rođen 1880., neoženjen, pravnik iz Bakra), Mirko Cuculić (rođen 1878., neoženjen, mašinst iz Bakra), Srećko Borčić (rođen 1857., oženjen, brijač iz Bakra), Ivan Borčić (rođen 1884., neoženjen, nautičar iz Bakra), Marijan Kopajtić (rođen 1877., neoženjen, pomorski kapetan iz Bakra), Ivan Katnić (rođen 1881., neoženjen, pravnik iz Bakra), Dinko Dittrih (rođen 1878., neoženjen, pravnik iz Bakra), Paval Geretchamer (rođen 1879., neoženjen, pomorski kapetan iz Bakra) i Marija/Marica Korić (rođena 1871., neoženjena, trgovkinja iz Bakra). Riječ je dakle bila o populaciji staroj dvadesetak godina, među kojima je najstariji član imao četrdeset i šest, a najmlađi devetnaest godina. Kao prekršaj navedena je ulična demonstracija održana 22. svibnja u 21 sat uvečer, a prijava se poziva na prilog iz *Riečkog novog lista* od 23. 5, broj 115. U dokumentu stoji kako su svi okrivljenici, osim dvojice odsutnih – Dušana Dittricha i Mirka Cuculića – izjavili da su navedenog dana u večernjim satima pjevali obične pjesme što se po njihovu sudu ne može nazvati uličnom demonstracijom. Objava u *Riečkom novom listu* o tome stoga nije mjerodavna, s obzirom na to da se u novinama objavljuje i ono što jest i što nije istinito. Njihovu se pjevanju priključilo mnogobrojno muško i žensko stanovništvo. Kasnije dodan Dušan Dittrich pridružio se izjavi okrivljenikPod onim što se u prijavi uzelo kao dokazano jest djelomično priznanje okrivljenika, zatim navedena redarstvena prijava i navedena objava *Riečkog novog lista*. Temeljem carske naredbe od 20. travnja 1854. § 11 "za izvedeni ulični demonstrativni čin" na četrnaest dana zatvora pretvorenih u globu od stotinu i četrdeset kruna po svakome osuđeni su Milan Pavelić,

---

<sup>42</sup> HR-DARI, fond JU-17, kut. 51, 106/1561, Bakar, 29. 5. 1903.

Dušan Dittrih, Daniel Dittrih, Roman Pezelj, Hrvoje Katarinić, Tomo Pavletić, Blaž Burić, Ferdo Godina, Srećko Borčić, Ivan Borčić, Marijan Kopajtić, Ivan Katnić, Dinko Dittrih i Marica Korić. Paval Geretchamer oslobođen je optužbe iz razloga što je dokazao da nije sudjelovao u činu demonstracija. Postupak protiv odsutnoga Mirka Cuculića održat će se kad se dotični vrati kući. Presudu su u ime Gradskoga poglavarstva u Bakru potpisali E. Čepulić i glavni općinski perovođa Ivan Švaglič, a dopis nosi datum 2. lipnja 1903. godine.

Okrivljenici se nisu odmah prijavili na izdržavanje kazne, već su u propisanome roku od osam dana preko svojega opunomoćenika podnijeli žalbe, prije svega tražeći objašnjenje u čemu se sastoji čin zbog kojega su optuženi i kažnjeni najstrožom kaznom.<sup>43</sup> Pri tome nisu željeli opisivati taj čin, ali su se po tom pitanju pozvali na navedenu redarstvenu izjavu podnesenu Gradskome poglavarstvu. Prema njoj dogodilo se sljedeće: 22. svibnja tekuće godine oko 21 sat okupilo se mnoštvo koje je počelo demonstrirati pjevajući narodne pjesme. To mnoštvo u dva je navrata prošlo ulicom, mirno se razišlo i nije počinilo veću štetu. Temeljem navedenoga prijava redarstvene oblasti od 29. svibnja kao jedina mjerodavna za prosudbu kaznene odgovornosti demonstracije navedene večeri i koja označuje da tobožnji demonstrativni čin sadrži one krajnosti, koje po paragrafu 11 ranije navedene carske naredbe jesu neophodno potrebite da se taj čin može smatrati kažnjivim na temelju istoga paragrafa. Nadalje, upitali su je li s jednostavnim pjevanjem narodnih pjesama povrijeđen red i pristojnost? Je li time ometano veselje ili zabava općinstva? Je li bila dana kakva sablazan? Nadalje, je li pjevanjem narodnih pjesama izražena naklonost prema Vladi ili je su omalovažene njezine naredbe. Navedeni su smatrali da svatko tko bude pročitao pročitao redarstvenu prijavu broj 106 mora zaključiti da se 22. svibnja dogodio samo najmanji prekršaj od onih koje obuhvaća paragraf 11 navedene carske naredbe, uz usklik "Za Boga!" i upit jesu li već stigli do toga da će se i pjevanje narodnih pjesama morati smatrati kažnjivim činom. "Niti iskažnjene prijave niti drugim načinom bijaše ustanovljeno i dokazano da upitnom prigodom bijahu izrečeni povici" kako su iznijele riječke novine *Riečki novi list* od 23. svibnja tekuće godine.<sup>44</sup> Na to su se zapitali je li riječ o prvome i jedinom slučaju da nadležni dokazom smatraju ono što je izneseno u nekoj novinskoj ediciji. Ako se ta vijest objavljena u *Riečkom novom listu* može smatrati dokazom protiv okrivljenika, u tom slučaju bi sve vijesti koje je *Riečki novi list* donio u pogledu događaja u Hrvatskoj trebalo držati dokazima. Time je, smatrali su,

<sup>43</sup> *Riečki novi list*, VI, 114, Rijeka, 22. 5. 1903.

<sup>44</sup> *Riečki novi list*, VI, 115, Rijeka, 23. 5. 1903.

oboren temelj za optužbu koja nije objektivna. Vezano uz subjektivni aspekt, istaknuli su kako osim pjevanja narodnih pjesama koje su priznali, niti jedan svjedok nije potvrdio da su izvikivali riječi koje bi mogle stvoriti prekršaj prema paragrafu 11 carske naredbe od 1854. godine. U ostalom, istaknuli su, bio je to prvi put da navedeni dolaze pred vlast kao optuženici. Nadalje, kazna koja paragraf 11 ranije navedene carske naredbe ustanovljuje iznosi od jedne forinte do 100 forinti odnosno zatvora od šest sati do četrnaest dana, pa su se potpisani zapitali na koji način je Poglavarstvo njih koji su po prvi puta optuženi i koji uopće nisu ništa radili protiv zakona, osudilo na najveću kaznu. Dodali su kako oni to ne mogu pojmiti te da time po njima prestaje svaki pojam zakona i pravde. Na temelju pretpostavljenoga smatrali su da za preinaku presude svi spisi moraju podneseni nadležnoj višoj oblasti.

Ipak, dvojica okrivljenika obratila su se Gradskom poglavarstvu s izjavom da na presudu od 2. lipnja neće podnijeti žalbu, i to pod uvjetom da dobiju pristojne prostorije za izvršavanje kazne.<sup>45</sup>

U međuvremenu, o trenutnoj političkoj i društvenoj situaciji objavljen je uvodni članak Frana Supila u *Riječkom novom listu*.<sup>46</sup> Supilo je vrlo kritički konstatirao kako se već nekoliko tjedana diljem hrvatskih krajeva dešavaju demonstracije s primljenom oružane sile i proglašenjem Prijekoga suda. Vijesti o ubijenima i mnoštvu ranjenih i uhapšenih pobudile su silnu uznemirenost u narodu. Unatoč tome što je proglašen Prijeki sud situacija se nije smirivala, pa su hrvatski zastupnici iz Dalmacije osjetili patriotsku dužnost da podignu svoj glas. Poznato je da je djelovanje narodnih zastupnika Hrvatske i Slavonije bilo gotovo onemogućeno zbog prilika koje ondje vladaju, pa je zaključeno da se u posebnoj audijenciji zamoli vladara Franju Josipa I. da naredi obustavu krvoprolića, posebice kod pomilovanja onih koji su kod Prijekog suda osuđeni na smrt. Ovaj poziv upućen je pojedinim hrvatskim zastupnicima Dalmatinskoga sabora i članovima Carevinskoga vijeća te hrvatskih i slovenskih zastupnika Istre i Trsta. Naišao je na pozitivan odjek i nakon samo tri dana navedeni su se našli u Beču. Međutim, audijencija nije bila dozvoljena, i to prijedlogom austrijskoga ministra predsjednika iz državnopravnih obzira prema drugoj, mađarskoj polovici Monarhije. Ipak okupljeni narodni predstavnici uspjehom su smatrali okupljanje u Beču, jer je došlo do općega njihova odaziva i zajedničke prosudbe oko uzroka i dosega pokreta, što je pak bilo u nesuglasju sa službenim vijestima. Kako zbog narodnoga ogorčenja za obustavom nemira nije bila

<sup>45</sup> HR-DARI, fond JU-17, kut. 51, 1386, Bakar, 4. 6. 1903.

<sup>46</sup> F. SUPILO, *Riečki novi list*, VI, 122, 2. 6. 1903.

dovoljna postojeća vojnička sila u zemlji, moralo se rekvirirati vojsku iz Austrije i Ugarske. Službene vijesti potvrdile su nasilno rušenje električnih stupova, kidanje žica, trganje željezničkih tračnica te pritvaranje činovnika, razoružavanje žandara, oštećenja službenih zgrada i bitke naroda s oružanom silom, i to po selima pa sve do ulica glavnoga grada Zagreba. Službene vijesti prenijele su da je u Zaprešiću, Kalinovcu i u Fužinama došlo do krvoprolića i da je u tri kotara i dva grada proglašen Prijeki sud, stoga intencija da se pokret omalovaži i da ga se svijetu prikaže kao niz neznatnih izgleda lokalne naravi nije u redu, tim više što se poduzimala zapljena telegrama, otvarala su se pisma i što se vojničkim kordonima nastojalo spriječiti da svijet sazna cijelu istinu o takvim ozbiljnim događajima, čiji su uzroci bez sumnje bili teški. Umjetno stvorena agitacija, ako nema dubljeg uzroka nezadovoljstva, ne bi mogla raspaliti takav požar, osobito u seljačkoj populaciji koja je svugdje najkonzervativniji element. Supilo je istaknuo kako je svjetska politika o odnosima u Slavoniji i Hrvatskoj slabo upućena. Izborno pravo ne uživa niti tri posto stanovništva, a od toga veliki dio birača čine državni službenici koji se ne usude glasati protiv vladinih kandidata i manevarski im je prostor vrlo skučen. Uz to oporbeni se listovi progone globama, zatvorima i zapljenama, pa je iznio podatak da su pod vladavinom bana Héderváryja stotinu i dvije novinske edicije bile čak tri tisuće sedamdeset i dva puta zaplijenjene. Istaknuo je nadalje kako općinska autonomija ne postoji i da je skučen svaki autonomni život. Osvrnuo se i na teške gospodarske prilike gdje Ugarska Hrvatskoj za vlastite potrebe daje samo 44 % njezinih prihoda, međutim činjenica je da Hrvatska još manje prima zbog nepotpunog prikazivanja prihoda. To proizlazi iz zadnjih poslanica kraljevskih odbora Hrvatske i Ugarske, a prihodi ne pokrivaju niti troškove autonomne uprave. Kako zajednički troškovi, poput davanja za vojsku, za ugarski dug i investicije učinjene za Ugarsku zahtijevaju silne izdatke, porezni je namet bio nesnosan. Posljedica toga je emigracija u tolikom opsegu da je blizu desetine svih Hrvata otišlo preko oceana, a to pak generira pad gospodarstvene snage zemlje i ne može se ni sastaviti budžet. Tome u prilog ide i sustav vladanja koji dozvoljava da se krše prava koja su Hrvatskoj dana Hrvatsko-ugarskom nagodbom, pa se Hrvatskoj nameće mađarski kao uredovni jezik na željeznicama i u željezničkim uredima što se protivi odredbama paragrafa 56 i 57 Nagodbe. Ista je situacija bila i s vješanjem mađarske zastave na uredima u Hrvatskoj i Slavoniji što je u opreci sa paragrafima 61 i 62, a u zajedničkim poslovima zajedničkim se amblemom smatraju sjedinjeni grbovi Ugarske i Hrvatske. Posljednje što se zbilo uoči obnove financijske nagodbe kada je nastao življi skupštinski pokret radi poboljšanja nepovoljnog financijskog odnosa, unatoč zakonski zajamčenom pravu sastajanja bile su zabranjene ne

samo javne skupštine već i sastanci zatvoreni. Istaknuo je kako pokret ne ide za prevratnim svrhama i da nije izljev narodne mržnje. Naprotiv, Hrvatska kroz svoje predstavnike i tisak zahtjeva poštivanje prava koje su joj ugovorom zajamčena, da joj se ne skraćuje građanska sloboda i ustavnost koji vladaju u ostalome svijetu. Naravno, ovakav sadržaj imao je negativan odjek u redovima vlasti, pa ih ne nastojala suzbiti. Stoga se Klepac istoga dana pismenim putem obratio Gradskom poglavarstvu u Bakru šaljući u prilogu tri komada *Riečkog novog lista* koji je toga dana zaplijenjen privatnim osobama, i to u prigodi dolaska parobroda uslijed naloga slavne Kraljevskog kotarske oblasti u Sušaku.<sup>47</sup>

*Riečki novi list* objavio je i prilog o tijeku istrage protiv šesnaest Bakrana, među kojima su se našli ugledni građani: pomorski kapetani, trgovci, inženjeri, pravnici te mlada Marija Korić.<sup>48</sup> Istaknuto je kako su optuženi temeljem napisa *Riečkoga novoga lista* jer su za vreme nemira vikali "one poznate izraze". Optuženi su tražili da se dokaže da su upravo oni vikali, ističući da *Riečki novi list* ne piše o njima i ne spominje njihova imena, nego govori o svim stanovnicima Bakra. Unatoč tome, osuđeni su na dva tjedna strogoga zatvora ili na 140 kruna globe. O tome je na stranicama edicije progovorio i sam Supilo: "Izvjješivanje novog lista o stanju i događajima u Hrvatskoj hoće na sve načine da prikažu neistinitim, a kada je za kazniti demonstrante, onda su im naša izvješća sveto pismo."

Kod Gradskog poglavarstva 10. lipnja je Ivan Barčić Srećkov sastavio molbu, s obzirom na to da je presudom od 2. lipnja tekuće godine osuđen na četrnaest dana zatvora zbog prisustvovanja u uličnim demonstracijama od 22. svibnja.<sup>49</sup> S obzirom na to da, kako je istaknuo, nije sudjelovao u demonstracijama i da se drži podalje od svakog čina koji se protivi postojećim propisima, zamolio je da ga se oslobodi od optužbe i kazne. Kao svjedoka da nije sudjelovao u demonstracijama naveo je kroničara Kotorskoga suda Ivana Cindrića s kojim je te večeri šetao gradom te ga je redarstvo pogrešno svrstalo u demonstrante. U nastavku molbe je Cindrićeva izjava kojom potvrđuje istinitost izjave I. Barčića da 22. svibnja nije prisustvovao demonstracijama pošto su te večeri obojica skupa mirno šetali gradom.

U uredu Gradskoga poglavarstva 12. lipnja sastavljen je zapisnik o ustanovljenju pogrdnih izraza upotrijebljenih prigodom demonstracija 22. svibnja od strane izgrednika.<sup>50</sup> Svi optuženi su istaknuli kako pogrdne izraze

<sup>47</sup> HR-DARI, fond JU-17, kut. 51, 1437, Bakar, 2. 6. 1903.

<sup>48</sup> *Riečki novi list*, VI, 125, *Riečki novi list*, 5. 6. 1903.

<sup>49</sup> HR-DARI, fond JU-17, kut. 51, Bakar, 10. 6. 1903.

<sup>50</sup> HR-DARI, fond JU-17, kut. 51, 1442, Bakar, 12. 6. 1903.

nisu izrekli te su se time branili u žalbi na sudsku odluku upravljenoj na Kraljevsku županijsku oblast u Ogulinu. Kao svjedok bio je pozvan gradski senator E. Čepulić te je upitan da se izjasni o poklicima. Čepulić je izjavio da je osim narodnih pjesama, od pobunjenika čuo izjave "Dolje sa Khuenom, nećemo ga za Bana, dolje sa tiranom i živila Hrvatska", koje je povorka demonstirana izvikivala tijekom dva puta ophoda Primorjem.<sup>51</sup> Izjavio je i izjavio kako je dnevničar kod Gradskoga poglavarstva Juraj Prodan čuo kad je kapelan Milan Pavelić okupljenoj svjetini prije ophoda držao "nekakav" govor pred krčmom Antona Tadejevića te da mu dalje po tom predmetu više ništa nije bilo poznato. Iza toga pozvan je nadglednik straže Klepac koji je izjavio da je dobro upamtio lica demonstirana koji su osuđeni odlukom Gradskoga poglavarstva te je izjavio da su vikali "Pereat Khuen, abzug Khuen, dolje sa banom" i pjevali pjesmu "Udri udri in der Stadt, Madjaronom štrik za vrat". Gradski redarstvenik Daniel Lukić posvjedočio je da je čuo osuđenike kako su govorili "Abzug Khuen, dolje s njim nećemo ga ne, dolje s njim pereat Khuen" i pjevali "Udri udri in der Stadt". Prenio je kako mu je redarstvenik Paravić kazao da je kapelan Pavelić narodu nešto govorio ispred Tadejevićeve gostionice. Nije mu bilo poznato što je točno govorio, ali je smatrao da će to znati redarstvenik Paravić. Posljednji svjedok bio je Jakov Paravić koji je potvrdio prethodne izjave o naslovima pjesama i parolama. Vezano uz govor kapelana Pavelića istaknuo je kako je od više pojedinaca čuo da se dotični popeo na stol i narodu držao govor. Prisjetio se da mu je to rekao brijač Filip Borčić koji je ondje bio s kapelanom.

Dana 23. lipnja Kraljevskoj županijskoj oblasti u Ogulinu upućen je dopis Gradskoga poglavarstva u Bakru vezan uz demonstracije 22. svibnja.<sup>52</sup> U dopisu stoji kako je u demonstracijama sudjelovalo oko dvije stotine ljudi, među kojima su bili radnici, seljaci, obrtnici, omladina, žene i djeca. Tom su prigodom demonstranti pjevali hrvatsku himnu i ostale rodoljubne pjesme te su izvikivali parole protiv bana i mađarske vlasti.

Četiri dana kasnije Kraljevska županijska oblast u Ogulinu obratila se Gradskom poglavarstvu u Bakru.<sup>53</sup> U rješenju tamošnjega izvješća od 12. lipnja podnesenog priziva kapelana M. Pavelića i drugih protiv kaznene presude od 2. lipnja 1903. kojom su M. Pavelić, Danijel Dittrich, Dittrich Dušan, Roman Pezelj, Hrvoje Katarinić, Tomo Pavletić, Blaž Burić, Ferdo Godina, Srećko

<sup>51</sup> *Primorje* je stari naziv za jednu od prometnica u Bakru i ondje se odvijao trgovački život, pa je tako ondje bila smještena općinska mesnica. (I. MAROCHINO, 1978, 150, 151)

<sup>52</sup> HR-DARI, fond JU-17, kut. 51, 1655, 23. 6. 1903.

<sup>53</sup> HR-DARI, fond JU-17, kut. 51, Ogulin, 27. 6. 1903. Potpisan je kraljevski podžupan čiji je potpis nečitak.

Borčić, Ivan Borčić, Marijan Kopajtić, Ivan Katnić, Dinko Ditrich i Marija Korić zbog ulične demonstracije koja se dogodila u Bakru 22. svibnja osuđeni kaznom zatvora od četrnaest dana s mogućnošću pretvaranja u globu u iznosu od stotinu i četrdeset kruna po osobi. Kraljevska županijska oblast priziv je okarakterizirala kao neosnovan, odbila ga je i potvrdila je kaznenu presudu s izmjenom da se okrivljenici osuđuju samo na kaznu zatvora, i to iz razloga jer se dotični prekršitelji paragrafa 11 carske uredbe iz 1854. imaju kazniti samo zatvorom ili samo globom, a ne zatvorom pretvorenim u globu kako je to Gradsko poglavarstvo izreklo u presudi. Odluka je donesena jer su se upotrebljavali izrazi nedostojni glavara zemlje odnosno bana, kako je proizašlo iz saslušanja trojice gradskih redarstvenika. U zapisniku 12. lipnja zaključeno je kako su tim demonstrativnim činom htjeli izraziti nenaklonost prema visokoj kraljevskoj Vladi te su se zato ogriješili o paragraf 11, pa je u skladu s time određena kazna posve opravdana. Protiv navedene odluke, kako stoji u odluci, nije bilo više mjesta nikakvom pravnom lijeku u smislu paragrafa 53 Zakona od 5. veljače 1886. o ustroju županija i uređenju uprave u županijama i kotarima. Time se podjednako riješila tamošnjim izvješćem od 13. lipnja podnesena zapisnička molba Ivana Borčića "da se od optužbe i kazne rieši" te se ta moba nije mogla uvažiti, s obzirom na to da je redarstvenim izvidima utvrđeno da je i on u sudjelovao spomenutoj demonstraciji. Odlukom o kaznama obavješteno je Gradsko poglavarstvo, s nalogom da odmah krene u izvršenje istih.

U dokumentu Kr. županijske oblasti u Ogulinu stoji da se isti postupak također treba što prije provesti protiv Mirka Cuculića te da i o tome valja podnesti izvješće. Gradskom poglavarstvu upućene su i kritike; naime, zbog budućeg strogog ravnjanja, poglavarstvu se nalaže da slične redarstvene izvide i kaznene rasprave koje se na to odnose brže i temeljitije provodi nego što je to u nazočnom slučaju učinjeno. Također, valjalo je upisati gdje i kada su se demonstracije izvele, koji su izrazi tom prigodom bili upotrijebljeni i protiv koga, zatim trebala je biti pobliže opisana oznaka prekršaja, a ne pozvati se samo na prilog iz novinske edicije. Uz to, trebala se točno upisati izjava svjedoka odnosno gradskih redarstvenika i trebali su se precizno označiti i prekršaj i dokazi. Štoviše, redarstvena prijava od 23. svibnja ocjenjena je manjkavom jer nije navedeno tko je što i protiv koga vikao, a to nije navedeno niti u naknadnoj prijavi od 29. svibnja. Također, nije niti navedeno gdje su se nalazili redarstvenici u vrijeme demonstracija, što vidjeli, čuli i radili. Stoga je veoma ozbiljno opomenuto Gradsko poglavarstvo s napomenom da brižno i pod strogom odgovornošću vodi računa da se više ne daje povoda takvim prigovorima.

Ipak, stanovništvo time nije bilo zadovoljno, stoga je idućega dana kod Gradskog poglavarstva sastavljen zapisnik iz kojega je vidljivo da su mnogi građani molili da se noćna straža ukine, s obzirom na to da vlada opći mir i ne oštećuje se tuđa imovina.<sup>54</sup>

U međuvremenu su okrivljenici odvjetniku Erazmu Barčiću predali punomoć kojom su ga ovlastili da ih zastupa u svim kaznenim poslovima pred sudom i izvan suda, da u parnicama podnosi tužbe, da prima tužbe i sve druge sudske odluke, da traži i podijeljuje sve druge odluke, da pregledava sudske odluke, podnosi pritužbe ili od njih odustaje te da u trenucima spriječenosti imenuje svojega zamjenika.<sup>55</sup>

### *Žalba Marije Korić*

Odjel za unutarnje poslove Kraljevsko hrvatsko slavonsko dalmatinske zemaljske vlade poslao je dopis na Županijsku oblast u Ogulinu u kojem ih obavještava da se s izvješćem od 19. rujna podneseni raspravni spisi u redarstvenokaznoj stvari protiv Marije Korić iz Bakra vraćaju toj Kr. županijskoj oblasti, s uputom da Gradsko poglavarstvo u Bakru u prvoj molbi treba donijeti odluku u vezi molbe M. Korić za obnovom postupka u redarstveno kaznoj stvari sa pravom žalbe na sudsku odluku na višu oblast.<sup>56</sup>

Kraljevska županijska oblast u Ogulinu na bakarsko Gradsko poglavarstvo uputila je 3. studenog na znanje i neodgodivo daljnje uređivanje u smislu unutrašnje visoke vladine naredbe uz povrat priloga tamošnjeg izvješća od 19. rujna tekuće godine.<sup>57</sup>

Poglavarstvo u Bakru 27. studenog 1903. poslalo je odgovor M. Korić s rješenjem njezine molbe za obnovom postupka u redarstvenom dokaznom postupku donešenom pravomoćnom presudom Kraljevske županijske oblasti u Ogulinu od 27. lipnja kojom je osuđena zbog ulične demonstracije izvedene u Bakru 22. svibnja na kaznu zatvora od četrnaest dana.<sup>58</sup> Poglavarstvo temeljem otpisa Odjela za unutarnje poslove visoke Kraljevske zemaljske vlade od 27. listopada ne može dozvoliti obustavu postupka jer Korić svoju molbu nije potkrijepila nekakvim dokazima kojima bi se navedena presuda i njezini

<sup>54</sup> HR-DARI, fond JU-17, kut. 51, 1870, 28. 6. 1903.

<sup>55</sup> HR-DARI, fond JU-17, kut. 51, 1721, 561, 22. 6. 1903.

<sup>56</sup> HR-DARI, fond JU-17, kut. 51, 217, Zagreb, 27. 10. 1903. Dopis je u ime bana potpisao banski savjetnik Jakšić.

<sup>57</sup> HR-DARI, fond JU-17, kut. 51, Ogulin, 3. 11. 1903.

<sup>58</sup> HR-DARI, fond JU-17, kut. 51, Bakar, 2012, 27. 11. 1903.

razlozi mogli poništiti. Protiv ove odluke predstoji joj pravna mogućnost žalba na veleslavnu Kraljevsko županijsku oblast u Ogulinu putem navedenog Poglavarstva od četrnaest dana.

Marija Korić se obratila banu Teodoru grofu Pejačeviću banu i napisala kako je presudom slavnog Gradskog poglavarstva u Bakru od 2. lipnja osuđena zbog ulične demonstracije na kaznu zatvora od četrnaest dana pretvorivih u globu od stotinu i četrdeset kruna.<sup>59</sup> Presuda je rješenjem veleslavne Kraljevske županijske oblasti u Ogulinu od 27. lipnja potvrđena, ali s razlikom da se kazna zatvora ne može pretvoriti u globu. Prema tome, zaključila je, ove dvije presude nisu istovjetne i protiv njih nije imala pravo žalbu na visoku Kraljevsku zemaljsku vladu, što je bilo naglašeno u samoj presudi, pa je iz tog razloga prekoračila rok za podnošenje daljeg pravnog lijeka. To ju je nagnalo da podastre molbu njegovoj banskoj preuzvišenosti, kako bi on svojom moći omogućio da se postupak ponovno provede, te da ona dobije priliku dokazati da je tijekom demonstracije tek šetala ulicom i da nije izvikivala niti pjevala. Istaknula je kako joj namjera nije ni bila to činiti. Ako joj, istaknula je, bude dozvoljena obnova postupka, uz pomoć svjedoka će dokazati kako u istinu u demonstracijama nije sudjelovala vikom i korištenjem nepristojnih i sablažnjivih izraza. Nadalje, izjavila je kako je po zanimanju trgovkinja i kako ima staru majku, pa bi njezin odlazak u zatvor za njezinu majku bio smrtonosan, jer bi na njoj bilo cijelo obiteljsko gospodarstvo a majka to radi starosti i bolesti nije u stanju voditi. Također, trgovina i gospodarstvo doživjeli bi veliku štetu. U nadi da će njegova preuzvišenost uvažiti njezinu molbu i da će dozvoliti obnovu postupka, tim više što se na raspravi nije mogla braniti onako kako bi morala, ističući kako je njezina jedina krivnja da ju je redarstvo vidjelo na ulici. Ona je, istaknula je, kao i mnogi drugi došla slušati pjevanje koje se kasnije izvrglo u demonstraciju. Redarstvu je, po njezinu sudu, bilo dostatno da na ulici nekoga vidi i da time bude osumnjičen kao demonstrant, a to isto redarstvo nije moglo podastrijeti dokaze da je ona doista vikala i upotrebljavala izraze. Stoga je zamolila njegovu preuzvišenost da putem gradskoga poglavarstva dozvoli obnovu rasprave na prijavu redarstva protiv nje zbog demonstracija i da do rješenja ove molbe odredi odgodu nastupanja kazne.

U prosincu 1903. M. Korić obratila se Gradskom poglavarstvu u Bakru.<sup>60</sup> S obzirom na to da je u redarstvenom-kaznenom postupku odbijena molba za obnovom postupka, pravodobno je uložila žalbu protiv odluke Poglavarstva od

<sup>59</sup> HR-DARI, fond JU-17, kut. 51, 2139.

<sup>60</sup> HR-DARI, fond JU-17, kut. 51, 2111, Bakar, 20. 12. 1903.

27. studenoga. Razlog odbijanja njezine molbe po njezinom sudu ne stoji jer nije dokazano da je upotrebljavala povike, već je kao i mnogi drugi bila motriteljica. U molbi se nije pozvala na svjedoke koji bi mogli dokazati njezinu nevinost, pa se zbog toga njezina molba nije mogla odmah odbiti, nego se moralo nju pozvati da navede svjedoke koji će dokazati da ona u demonstracijama nije sudjelovala. Kako ni drugi zbog motrenja nisu bili kažnjeni, smatrala je da ni ona ne bi trebala biti kažnjena. Za svjedoke je predložila Romana Pezelja, Antona Štiglića, Srećka Borčića, Romana Prodana, Filipa Štiglića, Dinka Ditricha, Mariju Martinić, Romana Prodana, Antoniju Geretchamer, Tomu Pavletića, Amadea Amana, Ferdu Godinu, Paula Casnyja, Tomu Gašparca, Pavala Geretchamera, itd. Uslijed toga je zamolila da se njezina žalba podnese Kraljevskoj županijskoj oblasti u Ogulinu koju je zamolila da ukine odluku i obnove postupak. U ime Gradskog poglavarstva u Bakru 30. prosinca 1903. poslan je dopis Županijskoj oblasti vezan uz molbu M. Korić, podnesenu visokoj kraljevskoj zemaljskoj Vladi za obnovu postupka u redarstveno kaznenom postupku dovršenom pravomoćnom presudom Županijske oblasti od 27. lipnja kojom je ona osuđena zbog ulične demonstracije na kaznu zatvora od četrnaest dana.<sup>61</sup> Poglavarstvo je 27. studenog donijelo odluku kojom se moliteljici M. Korić ne dozvoljava obnova postupka iz razloga što njezina molba nije potkrepljena nikakvim dokazima kojima bi se navedena pravomoćna presuda poništila. Protiv ove odluke M. Korić podnijela je u otvorenom roku privitu žalbu kojom nije podastrla nikakve dokaze, već je tek predložila nekolicinu svjedoka među kojima su četvorica koji su za isti čin osuđeni. Navedeni bi trebali potvrditi da ona nije demonstrirala, već je tek motrila demonstrativni čin. Žalba sa svim raspravnim spisima Gradsko poglavarstvo je podnijelo Županijskoj oblasti na daljnje rješavanje molbe.

U zapisniku od 22. travnja 1904. kojega je sastavilo bakarsko Gradsko poglavarstvo u predmetu saslušanja povodom otpisa Kraljevske županijske oblasti u Ogulinu od 18. siječnja tekuće godine, navedena su imena svjedoka u žalbi M. Korić na sudsku odluku. Navedeni su pozvani od strane Poglavarstva i ispitani. M. Korić u svojoj žalbi navela je kako prigodom ulična demonstracije nije upotrijebila navedene pogrdne izraze kojima su se služili demonstranti. Imena svjedoka upravo je ona sugerirala, s namjerom da dokažu da ona nije demonstrirala, već da je bila puka motriteljica demonstracija. Stoga su navedeni pozvani da kažu istinu je li optužena pri uličnim demonstracijama aktivno sudjelovala, odnosno je li pjevala i vikala te se pri tome služila nepristojnim i sablažnjivim izrazima nedostojnih glavara zemlje. Svjedoci su dali sljedeći

---

<sup>61</sup> HR-DARI, fond JU-17, kut. 51, Bakar, 30. 12. 1903.

odgovor: svjedok Roman Pezelj izjavio je da M. Korić nije vidio, ali mu je poznato da je u vrijeme odvijanja demonstracija bila "mnogo prehladena te imala jako promuklo grlo", pa nije mogla vikati niti pjevati. Svjedok Filip Štiglić izjavio je da 22. svibnja nije bio kod kuće već je plovio te se kući vratio koncem kolovoza iste godine, pa ne zna ništa o demonstracijama. Svjedok Srećko Borčić izjavio je da Kolić nije vidio na demonstracijama, te mu nije poznato je li istima prisustvovala. Svjedokinja Marija Martinić izjavila je da Kolić nije vidjela kod demonstracija, dok je svjedokinja Antonija Geretchamer izjavila kako toga dana nije bila blizu lokacija na kojima su se demonstracije odvijale te da u skladu s time ne može znati tko je na njima bio nazočan. Svjedokinja Romana Prodan izjavila je da je u vrijeme demonstracija bila kod kuće u gornjem gradu, dok su se demonstracije odvijale na javnoj cesti u primorju, pa joj nije poznato je li u njima M. Kolić sudjelovala. Na kraju je ispitan svjedok Tomo Pavletić, koji je izjavio kako demonstracije nije niti čuo niti vidio.

Kraljevska županijska oblast u Ogulinu 18. svibnja 1904. obratila se na Gradsko poglavarstvo u Bakru rješavajući tamošnjim izvještajem od 3. svibnja 1904. predloženi Utok M. Korić protiv odluke Gradskog poglavarstva u Bakru od 27. studenog kojom je odbijena njezina molba za obnovom postupka.<sup>62</sup> Kraljevska županijska oblast odluku Gradskoga poglavarstva je u cijelosti potvrdila, i to iz razloga što žalbenica nije navela nijednu novu činjenicu ili dokazano sredstvo koje bi samo za sebe ili s prije utvrđenima dokazima uvjetovalo ukinuće presude protiv koje se obnova traži. Stoga se Gradsko poglavarstvo obavještava povratom priloga uvodno spomenutoga izvještaja na daljnje korake.

U prosincu 1904. g. Odjel za unutrašnje poslove Kraljevsko hrvatsko slavonsko dalmatinske vlade poslao je dopis na Kraljevsko županijsku oblast u Ogulinu vezano uz žalbu M. Korić na sudsku odluku.<sup>63</sup> Povratkom podnesenih dokumenata otpisuje se Kraljevsko županijskoj oblasti dalje uredovanje.

### *Zaključak*

Parlamentarna kriza austrijskoga dijela Austro-Ugarske Monarhije, koja se prelila u Ugarsku, u hrvatskim je krajevima rezultirala izbijanjem nemira protiv bana Khuena Héderváryja i mađarizacije. Tako je bilo i u Kvarnerskom primorju u čiji sastav ulazi i Bakar s okolicom. Ondje je koncem 19. st. prevladala pravaška struja. U svibnju 1903. godine i u Bakru i okolici došlo je do izgreda. Najprije

<sup>62</sup> HR-DARI, fond JU-17, kut. 51, 3177, Ogulin, 18. 5. 1904.

<sup>63</sup> HR-DARI, fond JU-17, kut. 51, 63524, Zagreb, 10. 12. 1904.

su oštećivane table i pojasevi za spašavanje na kojima su se nalazili napisi na talijanskom i mađarskom jeziku ili su bili bez napisa. Sredinom svibnja dogodio se incident kao posljedica napada na željezničku postaju u Bakru susjednom naselju - Škrljevo. Privedeni izgrednici zatvoreni su u zgradu magistrata u Bakru, što je rezultiralo napadom svjetine i nasilnim oslobađanjem privedenih. Kako su gradonačelnik Pintarić i gradski sudac Čepulić na svoju ruku podlegli nasrtajima svjetine i oslobodili pobunjenike, za to su snosili posljedice. Tako je gradonačelnik suspendiran, a sudac Čepulić je proglašen krivim pred Kaznenim sudom u Zagrebu i premješten na drugu sudsku poziciju. U međuvremenu je uveden Prijeki sud. Ipak, drastični koraci nisu smirili situaciju, već je došlo do novih izgreda 22. svibnja. Rezultat toga bilo je privođenje i osuda petnaestak izgrednika na četrnaest dana zatvora ili globu od stotinu i četrdeset kruna po osuđeniku. Kraljevska županijska oblast u Ogulinu potvrdila je kaznenu presudu suda u Bakru, ali im je uputila ozbiljnu kritiku zbog niza propusta. U konačnici, žalbu na presudu podnijela je bakarska trgovkinja Marija Korić, no bezuspješno.

## *Literatura*

### *I. Izvori*

Fond "Gradsko poglavarstvo Bakar", HR-DARI, fond JU-17, kut. 44, 51.  
*Riečki novi list*, 1903.

### *II. Knjige i članci*

- Vaso BOGDANOV, *Hrvatski narodni pokret 1903/4.*, Jugoslavenska akademija znanosti i umjetnosti, Zagreb, 1961.
- Miroslava DESPOT, Pokušaj bibliografije primorskih novina i časopisa 1843. – 1945., u: *Rijeka: Zbornik*, Zagreb, Matica hrvatska, 1953, 611–639.
- László HEKA, Nemiri u Hrvatskoj i Ugarskoj 1903. godine i odlazak hrvatskog bana Khuen-Héderváryja, *Zbornik radova Pravnog fakulteta u Splitu*, 61, 2, Split, 2024, 279–298.
- Ivo KOVAČIĆ, *Branili su Hrvatsku. Primorci i Gorani u Hrvatskom narodnom pokretu 1903/04*, Adamić, Rijeka, 1997.
- Emilij LASZOWSKI, *Gorski kotar i Vinodol*, Matica hrvatska, Zagreb, 1923.
- Irvin LUKEŽIĆ, *Bartol Zmajić Svetoivanski i njegovo doba*, Filozofski fakultet Sveučilišta u Rijeci, Bakar, 2024.
- Marijana MARINVIĆ, *Povijest pomorskog školstva u Bakru*, sv. 11. Kola monografija, Grad Bakar, Bakar, 2025.
- Ivo MAROCHINO, *Grad Bakar kroz vjekove*, Gradski muzej Bakar, Bakar, 1978.
- Matija MAŽIĆ, *Prilozi za povijest grada Bakra*, Vlastita naklada pisca, Sušak, 1896.

*Monografija 125. obljetnica pomorskog školstva u Bakru 1849. – 1974.*, Pomorski školski centar, Bakar, Bakar, 1974.

Mirjana STRČIĆ, O glasilu "Galeb" (1878. – 79.), *Historijski zbornik*, XLIX, 1996, 193–199.

### *III. Mrežni izvori*

BARČIĆ, ERAZMO, *Hrvatski biografski leksikon (1983–2024), mrežno izdanje*, URL: <https://hbl.lzmk.hr/clanak/barcic-erazmo> (2025-7-23).

POTOČNJAK, FRANKO, *Hrvatska enciklopedija, mrežno izdanje*, URL: <https://www.enciklopedija.hr/clanak/potocnjak-franko> (2025-7-23).

STARČEVIĆ, ANTE, *Hrvatska enciklopedija, mrežno izdanje*. URL: <https://enciklopedija.hr/clanak/starcevic-ante-1823-1896> (2025-7-23).

## MAY 1903 IN BAKAR: DEMONSTRATIONS AND JUDICIAL PROCESSES

### Summary

The research was initiated by the 120th anniversary of the Croatian National Movement of 1903, which also took place on the territory of the local government of Bakar. The aim was to detect the role of the local residents and residents of Bakar's environs in the circumstances of the parliamentary crisis of the Austrian part of the Dual Austro-Hungarian Monarchy, which spilt over into the Hungarian part of the Monarchy. Riots broke out against the ban and Hungarianisation in Croatian regions.

The research conducted into the riots in Bakar and the surroundings that took place in May 1903 is based on the analysis of original materials from the State Archives in Rijeka and the press of that time, primarily the *Riječki novi list* newspaper. Numerous pieces have been published in historiography about the aforementioned events, but only very few have touched upon the events in Bakar and its surroundings. Therefore, this contribution is significant due to the reconstruction of the atmosphere at the local level within the general national Croatian context.

*Keywords:* Bakar, Croatian National Movement 1903, riots